
Cvetka Knapič-Krhen

Jugoslovensko radničko društvo »Sloga« u Beču

U doba osnivanja jugoslavenskog radničkog društva »Sloga« u Beču radnički pokret u svim zemljama Monarhije tek se oporavlja od niza poraza koje je pretrpio tokom 80-ih godina. Zakon protiv socijalista donijet 1878, uvođenje izvanrednog stanja u Donjoj Austriji, Beču 1884, hapšenja socijalista u Beču, Budimpešti, Bratislavi, Ljubljani i Zagrebu, nisu ostala bez posljedica za radnički pokret. Radnički listovi, većina radničkih obrazovnih društava, također je zabranjena. Zakon o izvanrednim mjerama protiv socijalista u Beču i Donjoj Austriji 1886, je zamijenjen zakonom protiv socijalista koji je obuhvatio cijelo područje austrijskog dijela Monarhije. Zakon je pooštrio nadzor nad radničkim društvima i štampom, a ograničena su i prava okupljanja i organiziranja.

Radnički pokret se krajem 80-ih godina oporavlja od pretrpljenih udaraca. Osnivaju se radničko-obrazovna društva u pojedinim mjestima Austrije, kao preteče Socijaldemokratske stranke. Dolaskom Viktora Adlera na čelo radničkog pokreta u Austriji počinje obnavljanje socijaldemokratskog pokreta i pripreme za ujedinjenje sviju struja u Socijaldemokratsku stranku Austrije. Bez obzira na osnivanje Socijaldemokratske stranke, u Austriji djeluje i dalje niz radničkih obrazovnih društava, a radnici nenjemačke narodnosti počinju sa osnivanjem radničko obrazovnih društava, pa tako i jugoslavenski radnici osnivaju svoje vlastito društvo.

Jugoslovensko radničko društvo »Sloga« u Beču osnovano je 1891 godine. Izgleda da je društvo zapravo nastavilo radom ranijeg Hrvatskog radničkog društva »Sloga« osnovanog još 1888. Organizatori su najprije pokušavali osnovati pjevačko društvo »u kojem bi svoju hrvatsku pjesmu njegovali i njome se nasladjivali«. Uredništvo »Radničkog glasnika« pozdravlja inicijativu hrvatskih radnika u Beču i nagovještava svoju podršku društvu u slanju pjesama.¹ Na osnivačkoj skupštini društvo, međjutim, smatra svojom zadaćom »duševno i materijalno potpomaganje svoje članova, promicanje njihovih interesa i dizanje naobrazbe«...² Možda je prva zamisao osnivača i bila da se osnuje samo pjevački zbor, međjutim interes radnika je izmijenio prvotne namjere osnivača

¹ Radnički glasnik (Zagreb), 15. III 1888.

² Isto, 30. VII 1888.

jer se već uoči osnivačke skupštine upisalo 45 članova. Društvo obavještava radnike u domovini o svom radu, a povodom gospodarske izložbe u Beču (1888) formira i poseban odbor društva za prihvaćanje vođenja brige o radnicima koji će stići iz Hrvatske na izložbu.³

Da li je društvo ostvarilo svoju prvotnu namjeru i osnovalo pjevački zbor, nije poznato. Ono se je vjerojatno bavilo prihvaćanjem radnika iz domovine i davanjem minimalnih novčanih pomoći radnicima, koji su bili tražeći posao došli u Beč, ili bili na putovanju.

Razumljivo je da od tog društva ne možemo očekivati neku veću aktivnost, ako uzmemo o obzir činjenicu da je društvo osnovano krajem 80-ih godina. Ne može se utvrditi kontinuitet djelovanja društva »Sloga« iz kraja 80-ih godina i društva, osnovanog 1891. godine. Osnivačka skupština društva je održana 19. srpnja 1891. godine. Društvo se naziva i dalje »Hrvatsko radničko obrazovno društvo: »Sloga« (»Kroatischer Arbeiterbildungsverein Sloga«).⁴

U osvrtu na osnivanje društva dopisnik »Radničkih novina« ne spominje uopće društvo »Sloga« osnovano 1888. godine. Prema njegovim riječima »historija našeg društva pada u vreme, kada su se na svima stranama u Austriji počela osnivati radnička udruženja u godinama 1885—1890. I naši su osnivači ganjeni od policije do policije, bili zatvarani i protjerivani... Pod jakim utjecajem austrijskog radništva društvo se osnovalo i konsituisalo...«⁵

Ubrzo nakon osnivanja društva dolazi do trzavica između nacionalistički nastrojenih članova i grupe socijalista, koja je nakon prepirke o organu austrijske Socijaldemokratske stranke »Arbeiter — Zeitung« istupila iz društva. »Sloga« je vjerojatno nastavila tradicijom starog društva, pa je grupa socijalista bila preslaba da snažnije utječe na ostale članove i ona se povukla. Uredništvo lista »Arbeiter — Zeitung« objavljuje napadaj »rodjenog Hrvata« na društvo »Sloga« i isto tako odgovor rukovodstva društva, no ono se ne miješa u unutrašnje trzavice, iako se u oba dopisa spominje stav članova društva prema samom listu, Dopisnik citira naime izjave nekih članova i predsjednika društva iz kojih se ne može zaključiti da li je društvo izričito nacionalističko ili da je protiv svakog pokreta socijalističkog karaktera. U odgovoru odbor društva demantira izjave predsjednika i javlja piscu članka da je trebao najprije prevesti izjave, a tek onda kritizirati predsjednika. Odbor naglašava da društvo stalno i duboko cijeni list »Arbeiter-Zeitung« i tvrdi da ne bi došlo do bacanja novina da radnici, odnosno neki članovi društva nisu bili isprovocirani.⁶ Iz odgovora odbora ne može se razaznati kakav je karakter društva.

U to doba (1890—1892) radi u Beču i Ivan Ancel, međutim nigdje se ne spominje njegov trud, odnosno članstvo u društvu. Da je društvo već tada bilo socijalističko, vjerojatno bi se on već tada angažirao u radu društva.

³ Isto, 15. VIII. 1888.

⁴ Arbeiter-Zeitung (Beč), 31. VII i 21. VIII 1891. Niederösterreichisches Landesarchiv, Vereinskataster K-XIII-36063-64, 30. VI. 1891. (NÖ Statthaltereii.)

⁵ U članku se spominje, da je društvo osnovano 1890, a pravila potvrđena 30. ožujka iste godine. Društvo je međutim službeno odobreno 30. VI 1891. Kako je spomenuti članak pisan 1903. i vjerojatno prema sjećanju, ne možemo taj podatak uzeti kao pouzdan. Radničke novine (Beograd), 9. I 1903.

⁶ Arbeiter-Zeitung 2. X i 30. X 1891.

Osim toga, dopisnik »Hrvatskog radnika« iz Beča kaže za »Slogu«: »To socijalističko društvo, koje je godine 1888. liepimi namjerami kao hrvatsko radničko društvo »Sloga« ustrojeno, a kasnije od raznih elemenata kroz socijalno-demokratsko društvo preustrojeno...« navodno propada.⁷

Krajem 1894. u društvu ponovno djeluju socijalisti jer »...nanovo su se našli nekoliko svesnih drugova, koji su društvo povelili korakom koji danas ide, korakom socijalističke ideje...«⁸

Društvo je izgleda zaista počelo sa aktivnijim radom tek u 1895. godini. otvoren je tečaj za učenje sviranja i osnovan tamburaški zbor, koji postaje glavnim izvorom prihoda društva. Bila je osnovana i društvena knjižnica. Početkom 1896. godine napadajući društvo u »Hrvatskom radniku« kaže se o radu »Sloge«: »... čujemo, da je na rubu rasula. Ne ima više svojih običnih sastanaka, a nit članova. Poznati zagrebački drug došao je prije kratkog vremena u Beč, ne znamo da li opielo čitati, ili ih sokoliti, da ne malakšu.«⁹

Upravo te godine »Sloga« se može pohvaliti sa svojom aktivnošću. Možda je upravo dolazak »druga« iz Zagreba (misli se na tadašnjeg prvaka Socijaldemokratske stranke u Hrvatskoj Ivana Ancela) pridonio boljoj organizaciji i radu društva.¹⁰

Društvo organizira za jugoslavenske socijaldemokratske radnike u Beču tokom 1896. godine nekoliko skupština. Krajem godine društvo bira svog delegata koji će ga zastupati na kongresu Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije u Zagrebu i na kongresu austrijskih sindikata.¹¹

Na godišnjoj skupštini iduće godine raspravljalo se o izmjeni pravila društva. Vjerojatno se tada nastavlja rasprava iz prošle godine, u tom smislu, da mogu biti članovi društva svi Jugoslaveni, te da se društvo zove Jugoslavensko radničko društvo. Iako na skupštinama učestvuju pored Hrvata, članova društva, takodjer Srbi i Slovenci i suradjuju u društvu (kao npr. Nikola Veličković i Etbin Kristan), društvo se formalno zove »Hrvatsko radničko društvo »Sloga««. Na skupštini je održano i predavanje »Socijalizam i kulturna stremljenja južnih Slavena«. ¹² Krajem 90-ih godina osjećaju se izvjesne promjene u radu društva, koje u to doba vjerojatno mijenja pravila i naziv. Društvo sada nosi naziv Jugoslavensko radničko naobrazbeno društvo »Sloga«.

Obraćujući se Hrvatima, Srbima, Slovencima i Bugarima, oni govore o položaju radnika i progonima socijalista u domovini i konstatiraju »... »U Austriji je nješto bolje. Tu si je radništvo nakon dugih i teških borba neka prava izvojštilo, i tako smijemo i mi kao inozemci naobrazbeno radničko društvo stvoriti i tu se po mogućnosti sami naobraziti.« O svom društvu kažu: »Jugoslavensko radničko naobrazbeno društvo »Sloga« je jedino društvo koje bez

⁷ Hrvatski radnik, (Zagreb), 25. III. 1896.

⁸ Radničke novine, 9. I 1903.

⁹ Hrvatski radnik, 25. VII 1896.

¹⁰ Ivan Ancel se zadržava u Beču na proputovanju jer sudjeluje kao delegat Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije i slovenske socijalne demokracije na četvrtom kongresu II. Internacionale, održanog 27. VII—1. VIII 1896. u Londonu, Sloboda (Zagreb), 6. VIII 1896.

¹¹ Arbeiter-Zeitung, 17. XII 1896.

¹² Prema naslovu predavanja može se pretpostaviti da je predavač bio Etbin Kristan. Arbeiter-Zeitung 23. I 1897.

*razlike narodnosti ili vjere svakog Jugoslavena, bio on Hrvat, Srbin, Slovenac, Bosanac itd. u svoje kolo prima...*¹³

Na takvu orijentaciju društva i njegov »južnoslavenski« karakter djeluje vjerojatno i pokušaj zblizavanja južnoslavenskih socijalista u zemlji (od osnivačkog kongresa Jugoslavenske socijalnodemokratske stranke u Ljubljani), te osuda šovinističkih istupa gradjanskih stranaka u Hrvatskoj od strane srpskih i hrvatskih socijalista. Osim toga, krajem 90-ih godina djeluju u društvu »Sloga« dva poznata zagrebačka socijalista; Stjepan Lapuch i Djuro Martinić, koji je niz godina na čelu društva, a izgleda, da upravo Martinić reorganizira društvo na jednoj južnoslavenskoj osnovi.¹⁴

Materijalno već donekle stabilno ono donosi odluku o pružanju pomoći jugoslavenskim radnicima, pa društvo upozorava... »sve drugove, koji u Beč putuju, na ovo jedino radničko jugoslavensko naobrazbeno društvo, koje uz održavanje raznih znanstvenih i poučnih predavanja pruža svojim članovima, po mogućnosti i materijalnu potporu.¹⁵

U septembru 1901 godine društvo slavi 10-godišnjicu svog rada tj. »prve utemeljiteljne svečanosti, spojene sa koncertom vlastitog tamburaškog zbora«. Proslavi prisustvuju delegati društva »Danice« iz Graza, delegat Saveza krojačkih radnika Austrije i delegati sličnih radničkih društava, kao što su rutensko društvo »Postup« i poljsko radničko društvo »Ravnost«. Osim pjevačkog zbora austrijskih krojačkih radnika, »Liederheim« i pjevačkog zbora tipografskih radnika iz Beča, na proslavi nastupaju i tamburaški zborovi jugoslavenskih društava »Sloge« i »Danice«.¹⁶

Na godišnjoj skupštini 1903. prihvaćena su nova pravila društva.¹⁷ Društvo prihvaća zaključke jugoslavenske socijalističke konferencije održane 1902. u Zagrebu i zaključuje na svojoj polugodišnjoj skupštini u kolovozu 1902, da će novčanu pomoć izdavati samo potujućim radnicima, članovima onih radničkih društava koja su prihvatila zaključke »Uskršnje konference u Zagrebu«.¹⁸

Društvo dalje redovno održava godišnje, polugodišnje skupštine i predavanja. Broj članstva, je (prema приходima) u opadanju i društvo često putem radničke štampe poziva radnike na upis.

Izgleda da u društvu ponovo dolazi do nekih trzavica. Broj članstva se sveo na 37; na godišnjoj i polugodišnjoj skupštini društva 1904. godine zaključeno

¹³ Sloboda, 23. V 1901.

¹⁴ Osnivački kongres Jugoslavenske socijalnodemokratske stranke je održan 15.—16. VIII u Ljubljani. Stjepan Lapuch i Djuro Martinić su djelovali niz godina u Zagrebu. 1896/97. Stjepan Lapuch je kao urednik »Slobode« i član Glavnog odbora Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije osuđen u Mitrovačkom procesu. Izgon Djure Martinića »Hrvatski radnik« komentira riječima: ... »Mi smo ali saznali, da je on tjerao kolportažu raznim prevratnim spisima, što se ali našoj policiji nije svidilo, pa ga ona molila, da ode s tim u svoj kraj...« (Hrvatski radnik, 25. XI 1898). Ime poznatog socijaliste iz Osijeka Dragutina Spenna, koji je izagnan iz Osijeka 1895. i tada otišao u Beč, ne spominje se. Činjenica da je on održavao i dalje kontakte sa osjeckim socijalistima može navesti na pomisao, da je i D. Spenn pridonio većoj djelatnosti društva.

¹⁵ Sloboda, 6. IX 1900.

¹⁶ Isto, 22. VIII, 18. i 26. IX 1901.

¹⁷ Radničke novine, 16. III 1902.

¹⁸ Sloboda, 5. IX 1902; Radničke novine, 17. VIII. 1902.

je da trebaju predavanja sadržavati »podlogu socijal-demokratsku, a sem toga, da se drže predavanja o radničkim udruženjima i sindikatima«. Donesena je odluka o tečaju za agitatore i tečaju njemačkog jezika.¹⁹

Tokom 1905. godine broj članstva je opet u porastu, kako bi u nekoliko slijedećih godina opet bio u opadanju. Osim što je bio Beč više ili manje jedno od polaznih mjesta za dalja putovanja radnika, česte promjene članova uprave ukazuju i na unutrašnje trzavice, koje dovode do posebnih sastanaka o potrebi i daljem opstanku društva u 1908. godini.²⁰

Godišnje skupštine i poučna predavanja (kao npr. o alkoholizmu ili ciklus predavanja Steve Ivanića o »radničkim bolestima«) održavaju se i dalje.

Osim stalnih izmjena članstva (često zbog odlaska u druga mjesta ili zemlje), u društvu se javlja grupa članova nezadovoljna radom društva. Zbog toga je u listopadu 1910. održana izvanredna skupština kojoj je predsjedavao predsjednik »Sloge« Dušan Živanović »koji ovdje u Beču zauzima jedno od vrlo vidnih mesta i u partiji i sindikatu«. Nazivajući tu grupu članova anarhistima i klevetnicima dopisnik iz Beča nastavlja: »Drugovi se sjećaju koliko su nesreće naneli takovi tipovi socijalističkome radu drugova u Pešti. Oni su svima mogućim sredstvima ometali rad uprave... Klevetali su ne samo naše drugove iz uprave već i drugove iz Partije u Beogradu.«²¹

U proljeće 1911. godine izabran je ponovo novi odbor i društveni rad postaje nešto življi pošto se društvo »uspelo osloboditi anarhista« te sada nastoji da »kod članstva razvije potrebu za uzdizanje klasne svesti putem radničke štampe.«²²

Društvo bilježi uprkos nesuglasicama tokom 1910. godine priličan porast članova i u 1911. broji oko 100 članova.²³

Društvo najavljuje i proslavu 20-godišnjice svog rada, međutim nije poznato, da li je proslava održana. Velik dio članova napušta Beč tokom 1912. godine i društvo ponovo bira novu upravu, čemu je vjerojatno razlog velika besposlica krajem 1912. i 1913. godine. Društvo i dalje postoji, iako je već u 1913. godini ponovo broj članova znatno smanjen. Izbijanjem I. svjetskog rata, društvo je vjerojatno zabranjeno, poput svih drugih radničkih organizacija.²⁴ Osim podijeljenosti članova, na priličnu pasivnost društva (za razliku od ranijih godina), djeluje i to što u društvu više nema starije generacije socijalista, a i Socijaldemokratske stranke u domovini, previše su zaokupljene radom u svojim zemljama. Osim toga, one smatraju da bi upravo ti radnici, koji se nalaze u zemljama sa razvijenijim radničkim pokretom trebali svoja iskustva, nakon povratka u zemlju prenijeti na radnike u domovini. Pri tome, rukovodstva stranaka u zemlji gotovo više ni ne vode računa o radu tih društava, koja su zaista prepuštena sama sebi. Aktivniji socijalisti se, osim toga

¹⁹ Radničke novine, 7. i 11. I 1903. in 10. VII 1904. Slobodna riječ, Zagreb, 18. II 1904.

²⁰ Radničke novine, 21. II i 31. XII 1906; 10. VII 1907, 19. VIII 1908.

²¹ Skupština je održana 24. X 1910. (Prije toga je održana godišnja i polugodišnja skupština). Radničke novine, 2. X 1910.

²² Dopisnik je Colović Ivan. Radničke novine, 22. IV 1911.

²³ Isto, 29. IV 1911; 28. V 1912.

²⁴ Isto, 29. IV 1911; 28. V 1912.

angažiraju u strukovnim organizacijama zemlje, u kojoj borave, pa se ni ne mogu posvetiti toliko radu u samom društvu. Tokom 90-ih godina, društvo podržavaju vodeći socijaldemokrati Slovenije i Hrvatske, kasnije su radnici prepušteni sami sebi. U društvu »Sloga«, ne nailazimo veći broj studentske omladine, kao što je to na primjer slučaj u nekim drugim društvima (kao npr. u Parizu, ili »Budućnost« u Berlinu, gdje se neko vrijeme nalazi i Dimitrije Tucović).

Zamjerke, da su se društva pretvorila u čista tamburaška društva, možda nisu sasvim na mjestu ako se uzme u obzir u kakvim su uvjetima i sredinama društva djelovala. Prihodi društva od članarina bili su minimalni a izdaci za pomoć putujućim radnicima veliki. Jedini izvori prihoda osim članarina bili su upravo od tamburaških zborova. Zahtjevi pojedinaca da ova društva školuju političke radnike pretjerani su. Ako još spomenemo činjenicu da su upravo u Beču osim »Sloge« djelovala i druga nacionalna društva koja su imala veću podršku kod građanskih slojeva u Austriji i Hrvatskoj, možemo ipak konstatirati da je »Sloga« više doprinjela radničkom pokretu nego razna radničko-obrazovna društva u zemlji koja su svoj rad svela na potporni rad.

I suradnja »Sloge« sa Socijaldemokratskom strankom Austrije: Austrijski socijalisti nesumljivo su pružali podršku svim socijalističkim društvima bez obzira na narodnost njihovih članova. Tadašnji organ Socijaldemokratske stranke Austrije »Arbeiter-Zeitung« stalno donosi vijesti o radu društva i objavljuje popis i adrese svih socijalističkih organizacija u Austriji i među njima nalazimo i društvo »Sloga«. Austrijski socijaldemokrati često posjećuju i skupštine jugoslavenskih radnika, a vjerojatno su upravo austrijski socijaldemokrati pomogli jugoslavenskim socijalistima da preuzmu rukovodstvo u društvu.²⁵

Jugoslavenski radnici — članovi društva su ujedno članovi austrijskih sindikalnih organizacija, brinu se o upisu novih radnika u strukovne organizacije, a neki od njih i aktivno suradjuju u raznim organizacijama i biraju delegate za kongrese austrijskih sindikata.²⁶ Oni se priključuju masovnim akcijama austrijskih socijalista i 1911. godine sudjeluju u prvomajskoj povorci samostalno, kao društvo. Član društva Ivan Colović sa oduševljenjem opisuje tu proslavu, organiziranje povorke i kaže o društvu: ... »VI. becirk, u kome je stan Jugoslavenskog društva ‚Sloga‘, imao se od ovog dana krenuti u 1 čas po podne, jer je tek tada mogao ući u cug koji je već odavna ‚Girtlom‘ prolazio... Posle održanog referata o značaju Majske Demonstracije, u odredjeno vreme, nas oko 100 Jugoslavena, članova ‚Sloge‘, krenuli smo se iz svog stana pred Dom VI. becirka.«²⁷

Jugoslavenski radnici isto tako učestvuju u masovnim demonstracijama protiv skupoće u Beču u septembru 1911. godine.²⁸

Suradnja sa socijalistima odnosno strankama u jugoslavenskim zemljama, ovisila je pretežno o ličnim kontaktima vodećih socijalista kao i o nacionalnom sastavu društva. Prema nacionalnom sastavu članstva, a i prema angažiranosti

²⁵ ... »Pod jakim utjecajem austrijskog radništva društvo se osnovalo i konstituisalo.« (Radničke novine, 9. I 1903).

²⁶ Arbeiter-Zeitung, 21. VIII i 2. X 1891; 6. i 20. I 1893; 17. XII 1896.

²⁷ Radničke novine, 29. V 1911.

²⁸ Radničke novine, 8. i 10. IX 1911.

pojedinih stranaka prema društvu »Sloga«, mogao bi se rad društva podijeliti na dvije etape: prvu, do održavanja Jugoslavenske socijalističke konferencije 1902. u Zagrebu, i drugu od 1902. godine dalje.

Naravno ta se podjela ne može uzeti sasvim strogo, pogotovo zbog toga, što je bio čest slučaj da su upravo pojedinci odigrali značajnu ulogu u organizaciji i radu samoga društva. Pored imena članova uprave društva i angažiranosti prvaka pojedinih socijalnih demokracija, treba uzeti u obzir i odnos broja vijesti u organima pojedinih stranaka (npr. »Sloboda«, »Nova Sloboda« i »Radničke novine«).

Stav i pažnja socijalnih demokracija u jugoslavenskim zemljama prema tim društvima često ovisi o njenim osnovnim problemima rada, položaju, snazi i stavovima u raznim situacijama.

Socijalna demokracija u Hrvatskoj u doba Khuenovog režima proživljava razne etape svog razvoja i u doba progona traži oslonac u tim društvima. Kasnije, kada se stranka potpuno posvećuje političkom radu u zemlji, ona ta društva zanemaruje. Srpska socijaldemokratska stranka, osnovana 1903. godine, održava donekle kontakte sa društvom »Sloga«, međutim samo društvo kao takvo već je izgubilo prvobitnu namjenu. Srpski socijaldemokrati zbog toga i zauzimaju stanovište da se jugoslavenski radnici u inozemstvu trebaju priključiti radničkim pokretima onih zemalja gdje se nalaze. Kasnije su upravo ti radnici trebali prenijeti svoja iskustva koja su stekli u zemljama sa razvijenijim radničkim pokretima, na radnike u domovini.

U razmatranju stavova jugoslavenskih socijalnih demokratskih stranaka prema radničkim društvima u inozemstvu treba uzeti u obzir i političko-teritorijalnu podjelu jugoslavenskih zemalja. Važnu ulogu igra i geografska udaljenost.

Društvo »Sloga« kao i ostala društva trebala su zapravo predstavljati izvjesnu organizacionu jedinicu radničkih pokreta u domovini, pa je shvatljivo, da se ona oslanjaju na onu matičnu stranku sa kojom imaju najviše kontakata. Vodeći slovenski i hrvatski socijalisti nastoje tokom 90-tih godina prošlog stoljeća da društvo »Sloga« zaista postane centar djelovanja socijalista izvan uže domovine. Oni stoga posvećuju najviše pažnje upravo jugoslavenskim radničkim društvima u Austriji (društvu »Sloga« u Beču, a kasnije društvu »Danica« u Grazu).

Za slovenske socijaliste Beč je centar radničkog pokreta u Sloveniji, a i radnički pokret u Hrvatskoj je također pod utjecajem austrijskih socijalista pa se sva ta zbivanja odigravaju unutar jedne države. Za srpske socijaliste se sva radnička društva nalaze u inozemstvu, pa je prirodno, da se srpska Socijaldemokratska stranka ne angažira posebno u radu »Sloge«. Slično kao što je Beč prirodno stjecište slovenskih i hrvatskih socijalista, postaje Budimpešta značajan centar za rad srpskih socijalista. Srpska Socijaldemokratska stranka se prema tome odnosi prema društvu »Sloga« sa jednakom pažnjom kao prema ostalim jugoslavenskim radničkim društvima u drugim evropskim gradovima. U doba kada je osnovana Socijaldemokratska stranka u Srbiji društvo »Sloga« je već izgubilo onaj svoj karakter iz kraja 90-tih godina, pa nekih službenih kontakata gotovo i nema. Dopisi i obavijesti o društvu su doduše brojniji u »Radničkim novinama« nego u »Slobodnoj riječi«, ali to još

nije dokaz za postojanje neke veće suradnje. Socijaldemokratska stranka u Srbiji — kako je već navedeno — zauzela je stav da se članovi tih društava moraju uključiti u rad radničkog pokreta zemalja u kojim žive.

Glavnu zaslugu za organizaciju i rad društva do 1900. imaju zapravo pojedinci, prvaci pojedinih pokreta u jugoslavenskim zemljama: Ivan Ancel, Etbin Kristan, Josip Kopač kao prvaci socijaldemokratskog pokreta u Sloveniji i Hrvatskoj, i osobe koje u društvu djeluju nekoliko godina, kao Nikola Veličković, kasnije jedan od vodja socijaldemokrata Srbije, zatim Stjepan Lapuch i Djuro Martinić, dugo godina aktivni u radničkom pokretu u Zagrebu. Zanimljiva je i činjenica, da se npr. Vitomir Korać često pojavljuje na skupštinama društva »Danica« u Grazu, dok se u vijestima o radu »Sloge« ne spominje.

Zalaganje Etbina Kristana za rad »Sloge« veoma je požrtvovno. On drži predavanja, organizira sastanke i čini se da usmjerava rad društva.

Uoči osnivačkog kongresa Jugoslavenske socijaldemokratske stranke u Ljubljani, Etbin Kristan govori članovima društva o značenju osnivanja stranke, a na slijedećoj skupštini on podnosi izvještaj sa osnivačkog kongresa.²⁹ Društvo »Sloga« bira na jednoj od svojih skupština delegata za drugi kongres Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije i raspravlja o agrarnom pitanju u Hrvatskoj, jednom od tačaka dnevnog reda kongresa.³⁰

Na kongresu referira o radu »Sloge« odnosno socijalističkom pokretu Jugoslavena u Beču, Josip Kopač, i prenosi kongresu želju jugoslavenskih radnika da se proširi krug suradnika oko lista »Sloboda«.³¹

Delegat »Sloge«, odnosno tadašnji predsjednik društva Josip Vrbić, prisustvuje 10-godišnjici proslave »Slobode«, odnosno Jugoslavenskoj socijalističkoj konferenciji u Zagrebu.³²

U drugoj polovini 90-tih godina aktivnosti društva se povećala zahvaljujući prvacima socijaldemokratske stranke iz Hrvatske i Slovenije. Sazivaju se skupštine, održavaju predavanja i donose rezolucije.

Tokom 1896. održane su tri skupštine na kojima se osudjuju političke prilike u Hrvatskoj. Kao što su socijalisti u Zagrebu u to vrijeme poduzimali neke zajedničke akcije sa hrvatskim radnicima, tako su i u Beču održane dvije skupštine na kojima učestvuju i članovi hrvatskih kulturno-prosvjetnih društava.

Na skupštini održanoj 19. srpnja 1896. Ivan Ancel i Etbin Kristan osudjuju u svojim govorima politiku građanskih stranaka u Hrvatskoj. Na skupštini dolazi do oštih rasprava između socijalista i hrvatskih radnika. O političkim strankama u Sloveniji govore na skupštini Josip Zavertnik i Josip Kopač.³³

²⁹ Hrvatski radnik, 10. X 1896.

³⁰ Možda je boravak Ivana Ancela u Beču dao poticaja članovima društva da raspravljaju o agrarnom pitanju. Drugi kongres Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije je održan 25.—27. XII 1896. (Sloboda, 1, 7. I 1897), Arbeiter-Zeitung, 17. XII 1896.

³¹ Sloboda, 7. I 1897; Arbeiter-Zeitung, 30. i 31. XII 1896.

³² Sloboda, 4. IV 1902.

³³ Skupštinu su sazvali socijalisti s pozivom »svim Hrvatima, Slovencima i Srbima«. (Hrvatski radnik, 25. VII 1896).

Na slijedećoj skupštini, koju opet sazivaju socijalisti a prisustvuju i »hrvatski radnici«, E. Kristan govori o političkim prilikama u Hrvatskoj i o rascjepu u Stranci prava, što opet izaziva oštre polemike sa pravašima, okupljenim oko društva »Prosvjeta«.³⁴ Na obe skupštine dolazi do velikih razilaženja u političkim stavovima, medjutim, kada se raspravljalo o položaju radništva, svi učesnici nailaze na medjusobno razumijevanje i podršku.

Tako je na primjer jednoglasno prihvaćena rezolucija »u kojoj se izjavljuju svi, bez razlike solidarnim sa zagrebačkim slugarima«. O teškóm položaju zagrebačkih tipografa govorio je i predložio navedenu rezoluciju dugogodišnji predsjednik društva »Prosvjeta«, Ante Vugrin. Raspravljalo se i o teškim uvjetima rada i položaju radništva u Dalmaciji.³⁵

Postupak vlasti prema socijaldemokratskoj stranci u Hrvatskoj osuđen je na nekoliko skupština. Na protestnoj skupštini održanoj 29. lipnja 1900, učestvuju uz ostale članove društva, Djuro Martinić i Stjepan Lapuch.³⁶

Na javnu pučku skupštinu jugoslavenskih radnika u Beču održanu 3. studenog 1901, povodom rasprave »o stanju radnika u domovini«, pozvani su kao govornici delegati, upućeni »od strane jugoslavenske socijaldemokratske stranke kod stranačkog zbora...« Na sastanku se ponovo raspravljalo o političkim prilikama u Hrvatskoj.³⁷

U doba žestokih progona Socijaldemokratske stranke u Hrvatskoj 1902—1903, kada se sva jugoslavenska društva angažiraju u davanju moralne i financijske podrške stranci, »Sloga« se drži prilično pasivno.

Jedan od značajnih zborova koje je organizirala »Sloga«, bio je protestni zbor održan 1906. zbog potpisivanja ugovora o novom zajmu srpske vlade. Zbor donosi »rezoluciju, u kojoj se osuđuje i ovaj nov zajam i celokupna politika buržoazije, koja je uperena protiv naroda i njegovih interesa«.³⁸ »Sloga« se niz godina ne može osloboditi svog nacionalističkog naslijeđa iz doba njenog osnivanja. Povremeno taj problem izčežava, kako bi onda opet uskrsnuo i doveo do raznih unutrašnjih trzavica i dezorganizacije društva.

U nekoliko osvrtâ na rad društva objavljenih u radničkim listovima, a i u oskudnim vijestima iz pojedinih skupština osjeća se nastojanje većine članova, da društvo dobije odnosno zadrži jugoslavenski karakter. Jednu od jačih kriza upravo u tom pogledu, proživljava društvo krajem 1902. i početkom 1903. godine. Upravni odbor poziva jugoslavenske radnike da se upišu u društvo i bez razlike na narodnost: ... »Hrvat ili Srbin, Bugarin ili Slovenac — pridružiti se treba onim, koji sve sile žrtvuju radničkim interesima. Dužnost nam nalaže, da se borimo protiv ugnjetača, kakvih današnje društveno ure-

³⁴ Govornici (Muker, Despot i Ante Vugrin) su odgovorili Etbinu Kristanu »da će se hrvatski narod osvijestiti te pod barjakom stranke Prava i po nauci neumrlog Starčevića doći do oslobodjenja, te zbaciti sadašnju mađjarsku vladu, a time i jaram Mađjarske...« (Hrvatski radnik, 10. X 1896).

³⁵ Hrvatski radnik, 10. X 1896.

³⁶ Hrvatski radnik, 27. VII 1900.

³⁷ Delegati Jugoslavenske socijaldemokratske stranke na kongresu Socijaldemokratske stranke Austrije bili su Etbin Kristan i Josip Kopač. Protokoll über Verhandlungen des Gesamtparteitages in Österreich, abgehalten zu Wien, v. 2.—6. XI. 1901, str. 161, 186.

³⁸ Radničke novine, 31. XII. 1906.

denje ima . . .« Tu ćemo borbu samo onda postići, ako pođemo putem, koji nam pokazaše Marks i Lasalle, Marković i Pelagić.³⁹

Društvo se tuži, da živi nekoliko stotina Jugoslavena u Beču, a samo je nekolicina učlanjena u »Slogu« i u tom pozivu naglašava svoj »međunarodni karakter riječima: »Nije nam cilj proširivati ideje Velike Srbije ili Velike Hrvatske; niti smo mi osvretnici Dušanovi ili Zvonimirovi.«⁴⁰

Cvetka Knapič-Krhen:

DER JUGOSLAVISCHE ARBEITERVEREIN SLOGA IN WIEN

Zusammenfassung

Auf der Basis von Zeitungs- und teilweise auch Archivmaterial wird hier die Entstehung und Tätigkeit des Jugoslavischen Arbeitervereins SLOGA nachgezeichnet. Er vereinigte seit dem Jahre 1891 kroatische, slovenische und serbische Arbeiter, die in Wien beschäftigt waren. Wegen großer Fluktuation änderte sich die Zusammensetzung der Vereinsmitglieder ständig. Darunter befanden sich auch einige spätere Führungspersönlichkeiten der kroatischen und slovenischen Sozialdemokratie wie z. B. Ivan Ancel, Djuro Martinić, Stjepan Lapuh, Nikola Veličković, Etbín Kristan, Josip Kopač, Jože Zavertanik, die auch in der Vereinstätigkeit den Ton angaben. Im Vordergrund standen dabei Bildungs- und Kulturfragen; aber auch die politischen Geschehnisse in Wien und in der Heimat fanden ihren Niederschlag. Die Vereinsaktivitäten fanden große Aufmerksamkeit bei der heimischen Arbeiterbewegung, aber auch bei den Wiener Sozialdemokraten.

³⁹ Slobodna riječ, 5. II 1903.

⁴⁰ Radničke novine, 7. I. 1903.